

SOCIALNI POGLED NA PROBLEMATIKO ALKOHOLA IN DRUGIH DROG

Peter Stefanoski, dipl. soc. delavec, inšpektor-višji svetnik*

IZVLEČEK

Različne teorije poskušajo razložiti nastanek težav, ki so povezane z uživanjem alkohola in drugih drog, ter oblikovati izhodišča za različne načine obravnave teh težav. Ena od pojasnjevalnih teorij – teorija subkulture – omogoča oblikovanje učinkovitih načinov opuščanja uživanja alkohola oz. drugih drog, ne glede na etiologijo nastanka zasvojenosti oz. odvisnosti. V sistemu socialnega varstva usmerjamo pozornost na težave, ki so povezane z drogiranjem, navidez paradoksalnim vztrajanjem opijanja oz. uživanja drugih drog. Koncepti teorije subkulture nam tako omogočajo, da na podlagi analize vstopa posameznika v subkulturo »alkoholikov« razvijemo ustrezno strokovno obravnavo, ki mu omogoči prestop v subkulturo »ne-alkoholikov«.

Ključne besede: drogiranje, socialno varstvo, subkultura, socializacija

ABSTRACT

Various theories try to explain the emerging problems connected with the alcohol and other drug consumption and to form the basis for different treatment of these problems. One of the explaining theories – the subculture theory – enables us to create effective ways of giving up alcohol and other drugs regardless of the aetiology of the origins of the addiction. In the system of social security we are concentrating on problems connected with drug consumption, i.e. paradoxical perseverance in drug consumption. The concepts of the theory of subculture, together with the analysis of the entrance of the individual in the subculture, enable us to develop a suitable treatment of the individual to make him to convert from the "alcoholics" to "non-alcoholics" subculture.

Keywords: drugging, social security, subculture, socialization

UVOD

Posebnost strokovne obravnave problematike alkohola in drugih drog v sistemu socialnega varstva je v prvi vrsti povezana s prepoznavanjem težav, ki so povezane z uživanjem alkohola in drugih drog¹.

Različne teorije drogiranja poskušajo s svojimi sistemi razlagati pojasniti, kaj je tisto v substanci, posamezniku ali družbi, ki osebo pripravi, da drogo poskusi in da z drogiranjem vztraja kljub težavam, ki so z njim povezane – tako telesnimi, duševnimi, kot tudi odnosnimi, včasih in ponekod tudi težavami z organi preгона. Lettieri je s sodelavci navedel več kot 40 teorij drogiranja (oz. teorij o zlorabi drog – *ang.: drug abuse*). Nekatere od njih so tako »akademsko« parcialne, tako usmerjene v posamezno vprašanje, povezano z drogiranjem, da jih brez kombinacije s katero od drugih teorij praktično ne moremo uporabljati pri praktičnem delu z ljudmi, ki se

drogirajo. Številne teorije lahko razvrstimo v nekaj večjih pojasnjevalnih skupin teorij: biološko (sem sodijo npr. teorije genetskih faktorjev, metaboličnega neravnovesja...), psihološko (npr. teorije »okrepitve« (*ang.: reinforcement*), »nezadostne« osebnosti, nagnjenosti k problemskemu vedenju, ...) in sociološko (npr. teorije socialnega učenja, kontrolne teorije, selektivne interakcije, socializacije,...), med katere sodi tudi teorija, ki poskuša pojasniti vstop v drogiranje, vztrajanje v drogiranju in opuščanje drogiranja, s koncepti subkulture.

Izhodišče teorije subkulture je v tem, da vpletenost v dejavnost posamezno družbeno skupino (subkulturo²) lahko spodbuja ali preprečuje drogiranje, odvisno od odnosa skupine do drogiranja. Omenjena teorija pojasnjuje socializacijo (»vzgojo«, »učenje« posamezne socialne vloge) kot asimilacijo posameznika v posamezno skupino, katere učinki so sprememba identitete (zavedanje sebe), vrednot, norm in vedenja. Morda je bolj razumljiva razlaga »članstva« v subkulturi, če ga opisujemo skozi socialne vloge. Doma smo npr. predan oče, v službi uradnik, v prostem času pesnik, med prijatelji dober pivec... Naša identiteta je torej skupek »sub-identitet«, ki lahko druga drugo dopolnjujejo, pogosto pa so si

lahko v protislovju, vendar nam to ne povzroča težav, če se jih zavedamo in obvladujemo prehajanje iz ene v drugo (npr. pravniški jezik se nagiba k enoznačnosti posameznih izrazov, literarni pa k večznačnosti (metaforičnosti in metonimičnosti) izrazov – in kljub temu je precej dobrih pravnikov tudi dobrih literatov). V vsakdanjem življenju prepoznavamo posameznike, ki težko prehajajo iz ene v drugo identiteto, kot rigidne, aktivistične, skrajneže, pa tudi kot boemske. V psihotičnem vedenju prav tako paradoksalno prepoznavamo elemente nezmožnosti prehajanja iz ene v drugo identiteto ob hkratnem zavedanju enosti »jaza« kot nosilca teh različnih identitet.

Za socialno varstvo, ki je glede na svoja sistemska izhodišča zavezano sociološkim konceptom³, je manj pomembna »objektivna«, farmakološka opredelitev drog, pomembnejši so družbeni (družabni!) konteksti njihovega zaužitja – družbena percepcija uživanja posamezne droge, dostopnost (inicijacija), rituali uživanja, (re-)interpretacija učinkov posamezne droge, psihosocialne posebnosti posameznika (starost, značaj, karierno mesto, vzgojne posebnosti...).

* Inšpektorat RS za delo, Socialna inšpekcija. Avtor članka je inšpektor in direktor Socialne inšpekcije, ki je v okviru Inšpektorata RS za delo pristojna za nadzor izvajanja socialno-varstvene dejavnosti. Avtor je svojo poklicno pot začel v zdravstvu na področju zdravljenja alkoholizma, deloval kot terapevt v Klubu zdravljenih alkoholikov ter kasneje na centru za socialno delo nudil strokovno pomoč posameznikom in družinam, ki so imele težave, povezane z uživanjem alkohola in drugih drog.

¹ v strokah, ki obravnavajo alkohol in druge droge, se uporablja različno poimenovanje njihovega vnosa v telo – uživanje drog, uporaba oz. zloraba drog... Z različnim poimenovanjem se poskuša dodatno označiti tisti vidik vnosa drog, ki je za posamezno stroko pomembnejši. Sam sem se odločil, da v nadaljevanju uporabim izraz, ki zveni najbolj izzivalno – drogiranje. S tem želim usmeriti pozornost na odnosni – socialni – vidik »drogiranja«.

² pojme kot so kultura in subkultura je potrebno brati v njihovem sociološkem pomenu. Poenostavljeno povedano – kultura je tisto, kar v danem okolju v danem času počne večina članov, subkultura pa tisto, kar počne izključno del članov kulture. Člani subkulture niso ne-kulturni, saj kljub subkulturnim aktivnostim večino dejavnosti počnejo v okviru kulture.

³ v socialnem varstvu se ne ukvarjamo z npr. boleznijo oz. bolnikom, pač pa s pogoji, ki bolniku omogočajo, da čim bolj aktivno vpliva na to, kaj se dogaja z njim (socialna vključenost). Ne zanima nas, ali je alkoholizem bolezen ali življenjski slog, pač pa ustvarjanje takih pogojev, da se bo posameznik odločil za vključitev v zdravljenje ali druge vrste obravnave alkoholizma in da bo lahko vztrajal v svoji odločitvi.

Alkohol in druge droge nas ne zanimajo kot »substanc«, pač pa kot nosilci »pomena« v družbeni interakciji. Vprašanja, povezana z njihovim uživanjem, na katera skušamo odgovarjati v okviru socialnega varstva in na katera se, zaradi namena konference, navezujem v prispevku, so povezana predvsem s »socializacijo« drogiranja.

Becker je že leta 1953 opazil, da vstop v subkulturo drogiranja zahteva učenje uporabe droge (v našem primeru učenje pitja alkohola – npr. količina popitnega v odvisnosti od stopnje alkohola v pijači), učenje prepoznavanja učinkov droge (npr. omočitosti, težav z ravnotežjem, sprememb razpoloženja... selekcija tistih, s katerimi pijemo) in tisto, kar je ključno za »vstop« v »pivsko« subkulturo: naučiti se moramo, da so ti učinki zaželeni in prijetni. Učinki drog (opitost) morajo biti opredeljeni, umeščeni v naše življenje, prepoznani kot »užitek«.

Tisto, na kar opozarja Beckerjev model, je, da na začetku »kariere« ni motiv za pitje (oz. drugo drogiranje) tisto, kar nas sili k iskanju alkohola oz. druge droge, temveč je ravno obratno – uporaba droge oz. pitje v določenih situacijah spodbudi »iskanje« motivov za nadaljnje drogiranje. Mladostnik ne razmišlja o tem, da ga doma ne razumejo, zato se bo napil, pač pa se ob »naključnem« popivanju z drugimi mladostniki nauči, da ga sopivci sprejemajo, razumejo...

Iz povedanega lahko tudi že razumemo, da je posameznik, ki je član več subkultur, ki obvladuje prehajanje med več »identitetami« oz. socialnimi vlogami, manj ranljiv v smislu, da ga posamezna socialna vloga oz. identiteta prevzame do te mere, da jo težko oz. sploh ne more (vsaj začasno) zapustiti (v jeziku alkoholologije oz. strok, ki se ukvarjajo z drogiranjem, govorimo o zasvojenem oz. o odvisniku). V tem je pomen in moč tako preventivnih kot kurativnih akcij, ki so usmerjene v širitev interesnih področij posameznika. Tisti, ki se bo poleg družine in službe še npr. dodatno šolal, se redno rekreiral, sodeloval v različnih društvih, ima manj možnosti, da ga vase vsrka pivska subkultura.

Ko prvič zaužijemo drogo, se naše telo praviloma odzove »obrambno«. Pri kajenju kašljamo, po pitju alkohola nas sili na bruhanje, intravenozni uživalci heroína poročajo o praviloma

neprijetnih izkušnjah s prvimi odmerki. Tisto, kar nas žene, da poskusimo z drogiranjem in zaradi česar vztrajamo, kljub začetnim neprijetnim telesnim odzivom, so družbeni (»družabni«) vzorci. Povabilo na kozarec predstavlja izraz zanimanja tistega, ki vabi, odziv vabljenca ne ponuja samo informacije o tem, ali je žejen ali ne, pač pa tudi, ali ga tisti, ki ga vabi, zanima... Prek »kozarca« se oblikujejo novi odnosi in potrjujejo že obstoječi. Z vidika dolgoročnega zagotavljanja večje varnosti in zdravja pri delu je za delodajalca zato pomembno, da sprejem novih članov v kolektiv in utrjevanje pripadnosti kolektivu ne poteka (samo) ob vabilu na pijačo.

Isti principi »inicijacije« potekajo od rojstva dalje v obliki povabil k igri, k delitvi igrač, k zaupanju skrivnosti, k prvemu – še prepovedanemu – poskusu pitja, kajenja... Tu je treba omeniti razliko, ki se z uveljavljanjem potrošniških konceptov sicer hitro briše, to je razlika med drogiranjem, ki je v skladu s »kulturo« (npr. odrasli ljudje, ki na zabavi pijejo alkoholne pijače v količinah, ki jih ocenjujejo za sprejemljive) in »subkulturnim« oz. »deviantnim« drogiranjem s prepovedanimi drogami. Upoštevanje oz. spoštovanje družbenih norm (pričakovani, zapovedi, prepovedi...) je eden od znakov uspešne socializacije posameznika, pri čemer je treba dodati, da socializacijo sestavljajo tudi paradoksalne naloge – kdaj je neko normo dovoljeno ali celo pričakovano kršiti (npr. še vedno se dosledno spoštovanje hitrostnih omejitev pogosto tolmači kot znak neznanja, strahu...). Inicijacija v subkulturne oz. deviantne oblike vedenja (v našem primeru drogiranje, zaradi katerega imamo težave) se izvrši ravno na tem paradoksu socializacije – uspešno socializiran (v subkulturo) si takrat, ko ponotranjši norme in veš, kdaj jih kršiš.

Posameznik, ki ima iz različnih razlogov težave pri socializaciji, pri izražanju svoje identitete, se lahko delu teh težav izogne z vključevanjem v subkulturo. Del svoje identitete tako gradi in vzdržuje na nekoliko drugačni ravni kot drugi pripadniki kulture (pri mladostnikih so lahko te ravni zelo prepoznavne, npr. posebnosti oblačenja, glasbenega okusa, govornice, telesnih aktivnosti... kot znaki razmejevanja od kulture staršev, odraslih).

Pri posameznikih, pri katerih prepoznamo težave, ki jih povezujemo z njihovim drogiranjem (težave v odnosih, na delovnem mestu, z zdravjem,

nesrečami...), je velika verjetnost, da njihov odnos do drogiranja lahko opišemo kot »subkulturn«. Za pripadnike subkultur (smiselno enako velja to za pripadnike kulture) je značilno, da je njihov občutek lastne identitete močno odvisen tudi od ravnanj, ki ga opredeljujejo kot pripadnika subkulture. Drogiranje lahko sčasoma postane tako močan element identitete, da si opustitev drogiranja posameznik predstavlja kot izničenje samega sebe.

Vpetost v družbene odnose (vrednote, prepričanja, predsodke...) – našo kulturo – nam omogoči, da se srečamo z (dovoljenimi) drogami. Naše dožemanje drogiranja kot (sub)kulturne prakse, kot dejavnosti, ki nam omogoča inicijacijo v (sub)kulturo, pa je tisto zaradi česar smo pripravljene toliko časa »trenirati« svoje telo, da se presnova tako prilagodi drogi, da je telo ne zavrača. V nekaterih primerih se telo spremeni celo do te mere, da drogo potrebuje za vsakdanje delovanje (telesna odvisnost).

Tu želim opozoriti na pomembno konceptualno razliko, ki se kaže tudi v terminologiji. *Zasvojenost* je strokovni izraz, ki napotuje zlasti na čustven odnos do drogiranja – torej do načina vnosa drog, situacije, v katerih se to dogaja, ritualov drogiranja, pričakovanih učinkov, pričakovanih posledic..., *odvisnost* pa opisuje predvsem telesno prilagoditev telesa vnosu drog (gl. npr. Barber (1997), Miller (1980)).

Zasvojenost kot psihično-odnosno stanje lahko pogosto prepoznamo tudi pri dejavnostih, pri katerih ne vnašamo nobenih drog – gledanje televizije, igre na srečo, ukvarjanje s športom, ljubljenje, kariera... - in je kot taka moteča zaradi posledic drogiranja – nimamo časa za bližnje, izgublamo sredstva tudi za osnovno preživetje, ne govorimo o ničemer drugem kot o drogiranju, vse se vrti okoli drogiranja, v središču zanimanja smo vedno mi in naša praksa drogiranja.

Odvisnost od drog pa je lahko za nas in naše bližnje povsem neprepoznava. Tako bi lahko šele ob morebitni prepovedi pitja kave posameznik opazil, da to ni samo prijeten jutranji ritual, ampak tudi kemično sredstvo – droga – za dvig pritiska.

Odvisnost je s sodobnimi farmakološkimi sredstvi možno hitro »odpraviti«, zasvojenost pa, po trditvah večine strokovnjakov s tega področja, praktično nemogoče. Vendar to ne pomeni, da

ga ljudje, ki imajo težave, povezane s svojim drogiranjem, ne morejo opustiti ali da so za vekomaj obsojeni na hrepenenje po drogiranju. Rešitev se namreč skriva v istem principu, zaradi katerega postanemo zasvojeni (se socializiramo v subkulturo drogiranja). Prvi uspešni programi doseganja stabilne abstinence in preseganja zasvojenosti so se oblikovali prav po principih subkulturnega sestajanja. Klubi anonimnih alkoholikov (AA) so že od samega začetka ponujali močno čustveno podporo pri vključevanju v družbo podobnih, z močno izraženimi elementi graditve pripadnosti klubu in identitete člana kluba. Pripadnost in identiteta je bila utemeljena v posebnosti članov v razmerju do prevladujoče (pivske) kulture.

Sodobni principi obravnave težav, povezanih z drogiranjem, v veliki meri sledijo principom delovanja AA oz. resocializacije, torej vključitve v drugo subkulturo. Opuščajo se tako imenovani »konfrontacijski« model obravnave, pač pa posameznika spodbujamo k spreminjanju z uporabo strokovnih strategij, ki mu v začetni fazi ne zbuja strahu pred izgubo identitete (gl. Miller, Rollnick (1991).

Delodajalci lahko v teh fazah pomagajo pri spreminjanju posameznika s tem, da na ravni celotne organizacije dela dosledno uveljavljajo pravila, ki so povezana z drogiranjem (prepreževanje, morebitne kontrole...). Uveljavljanje pravil mora biti »neosebno«, brez utemeljevanja njihovega izvajanja zaradi skrbi za konkretnega posamez-

nika. Posameznik, ki ima težave, povezane z drogiranjem, se bo hitreje pričel spreminjati, če ne bo imel občutka, da se mora braniti pred določeno osebo. V takem položaju namreč vsi začnemo iskati predvsem odnosne obrambne strategije in nismo zmožni prepoznati realnosti situacije.

Ob tem je potrebno ustvarjati take razmere, v katerih bo posameznik lahko izbral potek nadaljnje obravnave – resocializacije. Rezultati ene od raziskav European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addictions (Evaluating the Treatment of Drug Abuse in the European Union -1999) so namreč na prvi pogled osupljivi. Pri ugotavljanju uspešnosti re-socializacije je bilo namreč ugotovljeno, da uspešnost ni odvisna od osebnosti posameznika niti od organizacije programa, pač pa od tega, ali je posameznik lahko izbral med različnimi oblikami obravnave. Uspešni so torej tisti načini obravnave, za katere se posameznik sam odloči.

V Sloveniji so stroke, ki obravnavajo težave, povezane z drogiranjem, na visoki ravni. Obstaja vrsta različnih izvajalcev, ki ponujajo raznolike obravnave, delodajalcem pa bi osebno priporočil, da se pri načrtovanju strategije obravnave posameznega delavca, ki ima težave, povezane z drogiranjem, povežejo s centrom za socialno delo. Cilj povezave naj bo soustvarjanje takšnih razmer, ki bodo posameznika spodbujale k spremembi in mu bodo zagotavljale podporo v procesu spre-

minjanja. Center bo posamezniku in delodajalcu tudi bolj celovito lahko predstavil izvajalce različnih obravnav, ki so zanj sprejemljivi.

LITERATURA

1. Alcoholics Anonymous (1976), Alcoholics Anonymous: The story of how many of thousands of men and women have recovered from alcoholism (3rd ed.). New York: Alcoholics Anonymous World Services
2. Barber J.G. (1997), Socialno delo na področju zasvojenosti, Ljubljana: MDDSZ
3. Becker, Howard S. (1953) Becoming a Marijuana User. American Journal of Sociology, 59
4. Becker, Howard S. (1963) Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. New York: Free Press
5. EMCDDA – European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (1999). Evaluating the Treatment of Drug Abuse in the European Union
6. Lettieri, Dan J., Millie Sayers, Helel Walenstein Pearson (1980) Theories on Drug Abuse: Selected Comparative Perspectives. Rockville, National Institute on Drug Abuse
7. Miller W.R. (1980), The Addictive behaviors: Treatment of alcoholism, drug abuse, smoking and obesity. New York: Pergamon Press
8. Miller W.R., Rollnick S. (1991), Motivational interviewing - preparing people to change addictive behavior; New York, London: Guilford Press

ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.
Chengdujska cesta 25
1000 Ljubljana

Nudimo vam **VARNOSTNE ZNAKE** v obliki nalepk in tabel:

- ✓ skladne z veljavno zakonodajo
- ✓ izdelane na kvalitetnih materialih
- ✓ vsebine lahko izdelamo glede na potrebe naročnikov

Več informacij: Fanči Avbelj, T 01 585 51 00, M 041 658 953, E fanci.avbelj@zvd.si

KATALOG VARNOSTNIH ZNAKOV

si lahko ogledate na: www.zvd.si

